

LIETUVOS SOCIALINĖ RAIDA

Socialinės įtraukties politikos
Lietuvoje įgyvendinimas

2018 Nr. 7

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS
LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE

LIETUVOS SOCIALINĖ RAIDA

SOCIAL DEVELOPMENT OF LITHUANIA

SOCIALINĖS ĮTRAUKTIES POLITIKOS LIETUVOJE ĮGYVENDINIMAS
IMPLEMENTATION OF THE SOCIAL INCLUSION POLICY IN LITHUANIA

2018 Nr. 7

VILNIUS, 2018

Sudarytojai:

Dr. Laimutė Žalimienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras)
Dokt. Jolita Junevičienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras)

Redkolegija:

Dr. Teodoras Medaiskis (Vilniaus universitetas)
Dr. Rasa Naujanienė (Vytauto Didžiojo universitetas)
Dr. Jolanta Aidukaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras)
Dr. Inga Blažienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras)
Dr. Boguslavas Gruževskis (Lietuvos socialinių tyrimų centras)
Dr. Diana Janušauskienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras)
Dr. Aušra Maslauskaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras)
Dr. Andrius Marcinkevičius (Lietuvos socialinių tyrimų centras)
Dr. Sarmitė Mikulionienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras)

Recenzantai:

Dr. Vida Česnuitytė (Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija)
Dr. Rasa Miežienė (Lietuvos socialinių tyrimų centras)

Apsvarstyta Lietuvos socialinių tyrimų centro Mokslo tarybos posėdyje 2018 m. gruodžio 13 d.
Mokslo tarybos protokolo Nr. MT-7.

Kalbos redaktorius:

Tomas Taškauskas

Maketuotojas:

Rimantas Junevičius

TURINYS

PRATARMĖ	5
PRATARMĖ (anglų kalba)	7
Deimantė Šėporaitytė-Vismantė INDIVIDUALIŲ ASMENŲ IR LYGIŲ GALIMYBIŲ SRITYJE VEIKIANČIŲ INSTITUCIJŲ VAIDMUO IR VEIKLOS POVEIKIS ATKURIANT PAŽEISTAS ASMENŲ SU NEGALIA TEISES.....	9
Laimutė Žalimienė, Jolita Junevičienė FORMALIOS IR NEFORMALIOS GLOBOS PAGYVENUSIEMS BEI SUAUGUSIEMS NEĮGALIEMS ASMENIMS INTEGRAVIMAS PASLAUGŲ KOKYBĖS STANDARTIZAVIMO KONTEKSTE.....	32
Daiva Skučienė, Vitalija Gabnytė SKURDAS KAIMO VIETOVĖSE LIETUVOJE	48
Vladas Gaidys PAJAMŲ NAMŲ ŪKIO NARIUI ĮTAKA PASITIKĖJIMUI INSTITUCIJOMIS IR POLITINĖMS PREFERENCIJOMS.....	65
Raminta Pučėtaitė, Aurelija Novelskaitė POLITIKIŲ IR POLITIKŲ POŽIŪRIS Į VISUOMENĖS PASITIKĖJIMĄ LIETUVOS VALSTYBĖS TARNYBA SĄLYGOJANČIUS VEIKSNIUS	79
Monika Ūselytė-Kravčionok EUROPEANIZACIJOS SAMPRATOS KAITA.....	93
Arvydas Virgilijus Matulionis VILNIAUS KRAŠTO MOKSLEIVIŲ POŽIŪRĮ Į TĖVYNĘ FORMUOJANTYS DEMOGRAFINIAI IR SOCIALINIAI VEIKSNIAI	104

CONTENT

PREFACE (Lithuanian).....	5
PREFACE.....	7
Deimantė Šėporaitytė-Vismantė ROLE AND IMPACT OF ACTIVITIES OF INDIVIDUALS AND EQUAL OPPORTUNITIES ORGANISATIONS RESTORING VIOLATED RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES	9
Laimutė Žalimienė, Jolita Junevičienė INTEGRATION OF FORMAL AND INFORMAL CARE FOR ELDERLY AND ADULT DISABLED PERSONS IN THE CONTEXT OF THE QUALITY OF SERVICE STANDARDIZATION	32
Daiva Skučienė, Vitalija Gabnytė POVERTY IN RURAL AREAS IN LITHUANIA	48
Vladas Gaidys INFLUENCE OF INCOME ON TRUST IN INSTITUTIONS AND VOTING PREFERENCES	65
Raminta Pučėtaitė, Aurelija Novelskaitė POLITICIANS' ATTITUDES TO FACTORS DETERMINING PUBLIC TRUST IN LITHUANIAN CIVIL SERVICE FROM A GENDER PERSPECTIVE.....	79
Monika Ūselytė-Kravčionok DIVERSITY OF EUROPEANIZATION CONCEPT	93
Arvydas Virgilijus Matulionis DEMOGRAPHIC AND SOCIAL FACTORS SHAPING THE ATTITUDE OF THE PUPILS OF VILNIUS REGION TOWARDS THE FATHERLAND.....	104

PRATARMĖ

Šis leidinys yra parengtas įgyvendinant Lietuvos socialinių tyrimų centro ilgalaikę institucinę mokslinių tyrimų programą „Socialinių ir etninių grupių įtrauktis ir veiksniai keliant jų gerovę: šeima, būstas, pajamos, socialinės paslaugos (2017–2021)“. Programos tikslas – analizuoti ir vertinti socialinės įtraukties politikos ir gyventojų gerovės sąsajas individualiame, organizaciniame, bendruomenės, socio-politiniame lygmenyse.

Leidinyje pateikiamus straipsnius galime išskirti į dvi pagrindines grupes: vieni straipsniai tiesiogiai analizuoja socialinės įtraukties politikos priemones ar prielaidas (formalios ir neformalios globos integravimą, asmenų su negalia lygių galimybių užtikrinimą, skurdo problemų kaime priežastis), kiti – gilinasi į socialinės atskirties kontekstą, kuris formuoja aplinką socialinės politikos funkcionavimui (visuomenės pasitikėjimo problemas, europėizacijos kontekstą, tautinių mažumų atstovų tapatybės problemas).

D. Šėporaitytės-Vismantės straipsnyje „Individualių asmenų ir lygių galimybių srityje veikiančių institucijų vaidmuo ir veiklos poveikis atkuriant pažeistas asmenų su negalia teises“ aprašomas asmens ir institucijų vaidmens ir veiklos poveikio vertinimas konkrečių diskriminacijos dėl negalios atvejų kontekste leidžia identifikuoti asmens ir skirtingų institucijų tarpusavio sąveikas ir bendrą (ar pasidalinamąjį) veikimą, siekiant atstatyti pažeistas asmens su negalia lygias galimybes ir teises. Tyrimas leidžia patvirtinti tarpasmeninio, tarpinstitucinio ir tarpsektorinio bendradarbiavimo svarbą siekiant atkurti pažeistas asmenų su negalia lygias galimybes ir teises.

L. Žalimienės ir J. Junevičienės straipsnyje „Formalios ir neformalios globos pagyvenusiems bei suaugusiems neįgaliesiems asmenims integravimas paslaugų kokybės standartizavimo kontekste“ teigiama, kad formalios ir neformalios globos integravimo poreikis kyla ne tik dėl to, kad būtų geriau patenkinti globojamų asmenų poreikiai, bet ir siekiant išlaikyti neformalių globėjų nusiteikimą globoti, mažinant valstybės kaštus socialinei globai. Formalią ir neformalią globą traktuojant kaip atskiras sistemas, jų integravimo samprata pabrėžia sunkumus, kylančius dėl skirtingų integruojamų sistemų charakteristikų, ką galime stebėti ir Lietuvoje. Standartizuodami formalios globos paslaugas dėl kokybės užtikrinimo, didiname šios sistemos skirtumą nuo neformalios globos, kurioje kokybės supratimas remiasi asmeniniu susitarimu, o ne formaliais standartais.

D. Skučienės ir V. Gabnytės straipsnyje „Skurdas kaimo vietovėse Lietuvoje“ pristatomo tyrimo rezultatai atskleidžia, kad skurdą kaimo vietovėse lemia tokie veiksniai, kaip nedarbas, žemas išsilavinimo lygis, menka socialinės ir fizinės infrastruktūros plėtotė, informacijos prieinamumo stoka ir socialiai pažeidžiamų grupių koncentracija. Atlikus tyrimą, prieita prie išvados, kad socialinėms išmokoms skiriamos lėšos, socialinių išmokų dydis lemia poveikį skurdo mažinimui. Pritaikius klasterinės analizės metodą taip pat nustatyta, kad skurdžiausios kaimo vietovės Lietuvoje yra Utenos apskrityje. Būtent čia

gyvena didžiausia žemiau nustatyto minimalaus poreikio krepšelio dydžio gyventojų dalis ir, lyginant su visomis apskritimis, žemiau skurdo rizikos ribos gyvena daugiau nei pusė šios teritorijos kaimo gyventojų.

V. Gaidys straipsnyje „Pajamų namų ūkio nariui įtaka pasitikėjimui institucijomis ir politinėms preferencijoms“, pasitelkęs jungtinių visuomenės nuomonės tyrimų duomenis, siekia detaliau įvertinti respondentų pajamų šeimos nariui ryšį su pasitikėjimu valstybės ir kitomis institucijomis, sąryšį su partinėmis preferencijomis, taip pat – sąsajas tarp socialinių demografinių parametrų visuomenės nuomonės apklausose. Remdamasis tyrimo rezultatais, autorius nustatė, kad ir „turtingi“, ir „neturtingi“ panašiai pasitiki Seimu ir Vyriausybe, teismais, panašiai pasitiki policija, kariuomene, Prezidentu. Ryškūs skirtumai tarp „turtingų“ ir „neturtingų“ yra vertinant pasitikėjimą žiniasklaida, bankais ir bažnyčia. Vertinant pajamų šeimos nariui ryšį su partinėmis preferencijomis, atskleista, kad kuo didesnės pajamos, tuo daugiau balsuojančių už Tėvynės sąjungą – krikščionis demokratų ir atvirkščiai – kuo mažesnės pajamos, tuo daugiau balsuojančių už Valstiečių ir žaliųjų sąjungą.

R. Pučėtaitės ir A. Novelskaitės straipsnis „Politikų ir politikų požiūris į visuomenės pasitikėjimą Lietuvos valstybės tarnyba sąlygojančius veiksnius“ skirtas pristatyti politikos atstovų pasitikėjimo valstybės tarnyba tyrimo rezultatus. Autorių atlikto tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad politikų pasitikėjimą valstybės tarnyba reikšmingai sąlygoja normatyviniai ir skaidrumą viešumoje nusakantys valstybės tarnybos įstaigų veiklos aspektai, viešasis interesas, o politikų – vidinės valstybės tarnybos įstaigų veiklos charakteristikos, pragmatinio-asmeninio pobūdžio valstybės tarnautojų elgesio aspektai.

M. Ūselytės-Kravčionok teoriniame straipsnyje „Europeanizacijos sampratos kaita“ analizuojama europeanizacijos sampratos kaita ir problematika. Išanalizavusi moksliniuose darbuose pateikiamus europeanizacijos aiškinimus, straipsnio autorė teigia, kad europeanizacijos samprata kito priklausomai nuo politinių ir socialinių aplinkybių, bei išskiria keturis tyrimo laikotarpius, kuriais siekta apimti skirtingus fenomeno aiškinimo aspektus. Taip pat straipsnyje prieinama prie išvados, kad europeanizacija ir šiandien išlieka nepaaiškintu fenomenu, nėra šaltinių, leidžiančių susidaryti holistinę europeanizacijos supratimą.

Leidinyje užbaigiamas A. V. Matulionio straipsniu „Vilniaus krašto moksleivių požiūris į Tėvynę formuojantys demografiniai ir socialiniai veiksniai“. Straipsnyje analizuojamas Lenkijos poveikis lenkų moksleivių tapatybei ir šių moksleivių Tėvynės samprata. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad lenkų kalba dėstomose mokyklose lenkams yra sudarytos daug geresnės sąlygos, o lankymosi Lenkijoje skaičius tiesiogiai koreliuoja su Lenkijos įvardinimu savo Tėvyne. Tyrimas taip pat rodo didesnę Lenkijos negu Lietuvos poveikį Vilniaus krašto moksleivių tapatybės formavimuisi.

Tikimės, kad šio leidinio skaitytojais ras įdomios ir naudingos informacijos apie socialinės įtraukties politikos Lietuvoje įgyvendinimo priemones ir prielaidas bei veiksnius, kurie formuoja aplinką socialinės politikos funkcionavimui mūsų šalyje.

PREFACE

This publication is prepared by implementing The Long-term Institutional Research and Development (Social, Cultural) Programme of Lithuanian Social Research Centre: “The Inclusion of Social and Ethnic Groups and The Factors of Their Welfare Increasing: Family, Housing, Income, Social Services (2017–2021)”. The purpose of the programme is to analyze and evaluate the links between social inclusion policy and the welfare of the individuals at the individual, organizational, community, socio-political levels.

The articles presented in the publication can be divided into two main groups. The first group of articles directly analyzes measures or assumptions of social inclusion policy (the integration of formal and informal care, ensuring equal opportunities for persons with disabilities, the causes of poverty problems in the village). The second group of articles focuses on the context of social exclusion that forms the environment for the functioning of social policy (problems of public trust, the context of Europeanization, problems of the identity of representatives of national minorities).

The article *Role and impact of activities of individuals and equal opportunities organizations restoring violated rights of persons with disabilities* aims to evaluate persons' with disabilities, nongovernmental organisations' (NGO) and Office's of the Equal Opportunities Ombudsperson role and activities' impact in solving specific cases of discrimination.

The issues of formal and informal care integration are analyzed in the article *Integration of formal and informal care for elderly and adult disabled persons in the context of the quality of service standardization*. The article ends with the conclusions that the differences between the formal and informal care sectors, both in terms of the scales of these sectors, as well as the structure, peculiarities of work organization, and expectations of caregivers, determine that the integration of formal and formal care remains a major challenge.

The article *Poverty in Rural Areas in Lithuania* focuses on the spread of poverty and its reasons in Lithuanian rural areas. The analysis based on primary data of Survey of income and living conditions in Lithuania in 2015 revealed that the reasons of poverty in rural areas are insufficient infrastructure for work, lower opportunities to get good education and so on. The worst financial situation was in Marijampole rural areas. People experience the bigger difficulties to pay unexpected expense, loans in Marijampole district rural areas.

The joint results of seven public opinion surveys conducted during January-July 2018 are analyzed in the paper *Influence of income on trust in institutions and voting preferences*. Analysis of joint data files didn't show significant differences in trust in state institutions – Parliament, Government, courts, police, military forces, President – depending on different income groups. Similar attitudes towards education and health care systems were fixed, as well. On the other hand, higher income groups trust in the mass media and the Church less, but trust in the banks more.

In the article *Politicians' attitudes to factors determining public trust in Lithuanian civil service from a gender perspective* a deeper analysis of the factors determining public trust is carried out and the attitudes of politicians are explored. The authors conclude their article by highlighting some aspects of improving management of civil service institutions and directions for further research.

Based on scientific literature analysis the article *Diversity of Europeanization concept* contributes to the theoretical understanding of Europeanization in Lithuania.

Finally, the publication is ended with the article *Demographic and social factors shaping the attitude of the pupils of Vilnius region towards the fatherland*. The article analyzes the Polish influence on the identity of Polish pupils and the concept of fatherland of these pupils.

Each article is accompanied by a summary in English.

VILNIAUS KRAŠTO MOKSLEIVIŲ POŽIŪRĮ Į TĖVYNĘ FORMUOJANTYS DEMOGRAFINIAI IR SOCIALINIAI VEIKSNIAI

Arvydas Virgilijus MATULIONIS
LSTC Sociologijos institutas
A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius
El. paštas: arvydas.matulionis@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje remiamasi 2016 metais Lietuvos kultūros politikos instituto atlikto Pietryčių Lietuvos moksleivių tyrimo duomenimis. Tyrimui vadovavo šio straipsnio autorius. Straipsnis skirtas moksleivių Tėvynės sampratai atskleisti. Kaip rodo tyrimo duomenys, 2/3 Vilniaus krašto moksleivių Tėvyne pirmoje vietoje nurodė Lietuvą, o ketvirtadalis – antroje vietoje. 8 proc. apklaustųjų iš viso neįvardino Lietuvos savo Tėvyne. Gana ryškiai skiriasi lietuvių ir lenkų požiūris. Jei 3/4 apklaustųjų lietuvių Tėvyne pirmoje vietoje yra Lietuva ir dar beveik kas penktam – antroje, tai taip nurodžiusių lenkų yra atitinkamai 6 iš 10 ir trečdalis. 7 proc. lietuvių ir 8 proc. lenkų Lietuvos nenurodė Tėvyne nei pirmoje, nei antroje vietoje. Tyrimo rezultatai rodo didesnę Lenkijos negu Lietuvos poveikį Vilniaus krašto moksleivių tapatybės formavimuisi.

Raktažodžiai: Tėvyne, gimtinė, Pietryčių Lietuva, Vilniaus kraštas, tautinė bendruomenė, tapatybė, socialinė įtrauktis.

Įvadas

Straipsnį parašyti paskatino 2018 m. rugsėjo 22–25 dienomis vykusiame Popiežiaus Pranciškaus vizite Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje pontifiko išsakytos mintys apie tautinės tapatybės išsaugojimą: „Akivaizdu, kad politine prasme esate Vakarų dalis... Priklausote Europos Sąjungai... Tačiau žvelgiant į Rytus – tai irgi jūsų, tačiau dalis tos tragiškos istorijos atėjo iš Vakarų – vokiečių, iš lenkų, bet ypač – nacizmo. Iš Rytų – iš Rusijos imperijos. Turėti tai omenyje reiškia žinoti, kad būtinas tvirtumas – tvirtumas ne vien priklausymo Vakarams, bet ir savo tapatybės“ (<https://www.lrytas.lt/pasaulis/jvykiai/2018/09/26/news/popiezius-pranciskus/>). Kiek netikėtas buvo lenkų paminėjimas. Paminėdamas juos popiežius, matyt, turėjo galvoje Vilniaus krašto okupaciją. Kad giliau pažvelgtume į šį popiežiaus Pranciškų pastebėjimą, šiame straipsnyje buvo pasinaudota 2016 metais Lietuvos kultūros politikos instituto įvykdytu Pietryčių Lietuvos moksleivių tyrimu, kuris atliktas vadovaujant straipsnio autoriui. Tyrimas leidžia pažvelgti į dabartinę situaciją: didelė lenkų tautybės moksleivių dalis savo Tėvyne įvardina Lenkiją. Taigi Adomo Mickevičiaus posakis „Lietuva, mano Tėvyne“ jau nebesiekia Vilniaus krašte gyvenančio lenkų jaunimo. Tiesa, šio tyrimo objektas buvo platesnis – moksleivių kultūros poreikiai, todėl Lenkijos poveikis užčiuoptas netiesiogiai: nustatant skirtingą lietuvių, lenkų ir rusų moksleivių lankymosi Lenkijoje skaičių. Lenkų kalba dėstančiose mokyklose lenkams sudarytos daug geresnės sąlygos ekskursijoms į Lenkiją, o apsilankymų Lenkijoje skaičius tiesiogiai koreliuoja su Lenkijos įvardinimu Tėvyne. Kadangi šis leidinys yra skirtas socialinės įtraukties politikos Lietuvoje

problematikai, tai tiek Tėvynės sampratos, tiek Lenkijos poveikio lenkų moksleivių tapatybei tyrimas gali būti aktualus. Tyrimo rezultatai rodo didesnę Lenkijos negu Lietuvos poveikį Vilniaus krašto moksleivių tapatybės formavimuisi ir socialinei įtraukčiai Lietuvoje.

1. Vilniaus krašto moksleivių kultūrinių poreikių tyrimas

2015 metais Lietuvos kultūros politikos institutas laimėjo Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos paskelbtą konkursą projektų finansavimui. Instituto pasiūlyta tema – Pietryčių Lietuvos moksleivių kultūrinių poreikių tyrimas – buvo vienintelė, kuriai skirtas finansavimas. Kaip ir buvo numatyta projekto programoje, atliktos dvi apklaustos: kiekybinė moksleivių ir kokybinė mokytojų, moksleivių tėvų bei ekspertų apklaustos. Apklaustos vyko 2016 m. balandžio – gegužės mėnesiais. Numatyta apklausti tūkstantį moksleivių 18-je mokyklų Vilniaus, Švenčionių ir Šalčininkų rajonuose, o apklausta 1141 moksleivis iš 19 mokyklų. Didesnis apklaustųjų skaičius gautas todėl, kad norėta apimti pakankamą koreliacijoms moksleivių skaičių įvairiose – lietuvių, lenkų, rusų kalba mokančiose, taip pat mišriose – lenkų–rusų, lietuvių–rusų, lietuvių–lenkų kalba mokančiose – mokyklose.

Tyrime buvo atsižvelgiama į rajonų geografiją, taip pat apimamos įvairaus pavaldumo mokyklos: rajono ar švietimo ministerijos. Apklaustos vyko suderinus su mokyklų vadovybe, o ši, savo ruožtu, derino su moksleivių tėvais. Kelios mokyklos dėl nesusiderinimo atsakė dalyvauti tyrime. Šalčininkų rajone tyrimas įvyko tik gavus rajono mero sutikimą. Apklausa vyko klasėse, keliose mokyklose – salėse, apklausai skiriant pamokos laiką – 45 minutes. Klausimynas buvo anoniminis.

Vilniaus rajone apklaustas 601 moksleivis (53 proc. nuo visų apklaustųjų), Švenčionių rajone – 291 (25 proc.), Šalčininkų rajone – 249 (22 proc.). Vaikiniai sudarė 48 proc. imties. Devintokai sudarė 27 proc. imties, dešimtokai – 32 proc., vienuoliktokai – 35 proc. ir dvyliktokai – 6 proc.

Vilniaus krašte lietuviai sudaro mažumą gyventojų, kas atsispindi ir šiame tyrime. Imtyje lietuviai sudarė 39 proc., lenkai – 48 proc., rusai – 5 proc., baltarusiai – 1 proc., kitų tautybių – 2 proc., prisiskyrę kelioms tautybėms – 5 proc.. Net 44,3 proc. apklaustųjų nurodė, kad tautiniu požiūriu jie yra iš mišrių šeimų, iš homogeninių lietuvių šeimų – kas penktas apklaustasis (19 proc.), iš homogeninių lenkų šeimų – trečdalis (32,4 proc.), iš homogeninių rusų šeimų – tik 4 proc., o iš homogeninių baltarusių šeimų – tik trys moksleiviai (0,3 proc.). Beveik 4 iš 10 moksleivių šeimoje kalba keliomis kalbomis.

Kokybinis tyrimas apėmė 42 pusiau-struktūruotus interviu su mokyklų direktoriais, jų pavaduotojais, mokytojais, tėvais, valdininkais, kultūros darbuotojais.

2. Tapatybės samprata

Globalaus pasaulio iššūkiai; Kinijos dominavimo pasaulyje siekiai; Donald Trampo (Donald Trump) politikos nespėjamumas; Europos Sąjungos blaškymasis tarp Europos federalizacijos ir šalių uždarumo; Putino režimo ekspansijos pavojai; ir dar daug kitų XXI amžiaus socialinio laiko sparčių pokyčių vis labiau aktualina dėmesį tiek kiekvieno žmogaus, tiek kiekvienos šalies tapatybei. Tiek filosofai, tiek sociologai pateikė nemažai leidinių šia

tematika. Iš užsienio autorių išskirtume Zygmunto Baumano tapatybės sampratą (2001, 2004). Lietuvoje tai filosofų A. Šliogerio (1995), L. Donskio (2006), R. Ozolo (1996), V. Rubavičiaus (2008), antropologo V. Čiubrinsko (2008, 2014), sociologų R. Grigo (1989, 1996, 2016), M. Taljūnaitės (1996, 2014), N. Kasatkinos (2003), E. Krukauskienės (1996, 2013), I. Trinkūnienės (2002, 2013), A. Valantiejaus (1994, 1998) ir kitų darbai.

Po valstybingumo atgavimo Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto sociologai taip pat yra tyrę Vilniaus kraštą (1995, 1996). Vilniaus kraštui ir ten gyvenančioms tautinėms bendruomenėms ir jų socialinei įtraukčiai Lietuvoje nemaža dėmesio yra skyres Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas leidinyje „Etniškumo studijos“ (2003–2015) ir jo sociologai – M. Frėjūtė-Rakauskienė, A. Marcinkevičius, K. Šliavaitė ir kiti (2016). Ten gyvenančioms tautinėms bendruomenėms ir jų socialinei įtraukčiai Lietuvoje šio straipsnio autorius taip pat yra skyres nemaža dėmesio (žr. literatūros sąrašą), todėl paminėsime tik pagrindinius tapatybės sampratos akcentus.

Pradžioje norime pabrėžti, kad vartojame tautinės bendruomenės sampratą, o ne tautinės mažumos sąvoką. Apskritai, mūsų nuomone, sąvoka „tautinė mažuma“ neturėtų būti vartojama, nes ji yra ideologizuota, primenanti skirstymą į „bolševikus“ ir „menševikus“, nešanti tam tikrą neigiamą krūvį. Deja, tautinės mažumos sąvoka yra labai išsišaknijusi ir dabar tokią nuostatą pakeisti sunku, nors remiantis ja yra dažnos politinės spekuliacijos.

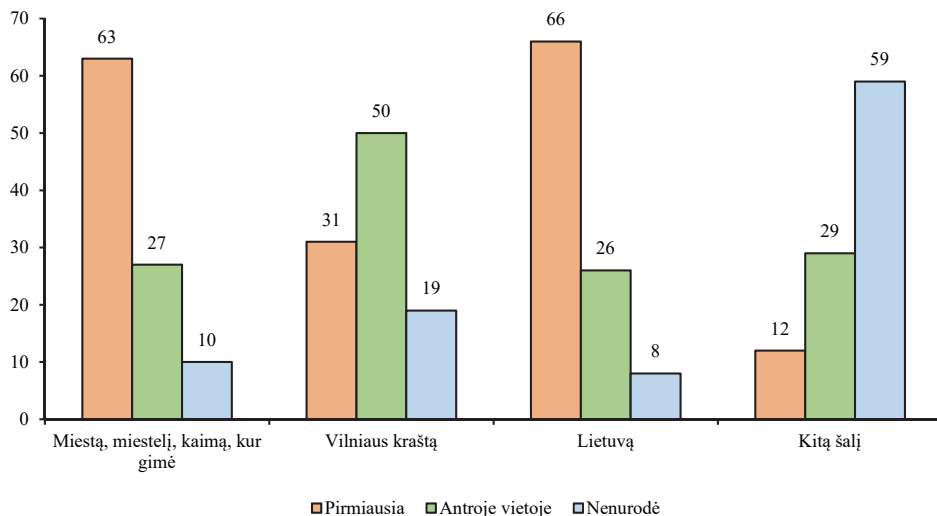
Kalbininkų apibrėžimu, „Tapatumas – laikymasis tapačiu, identifikavimas, t. y. tuo pačiu, identišku, tolygiu. Identifikacija – tapatybės pripažinimas, nustatymas, sutapatinamas“ (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 2012). Taigi tapatumas, identifikacija ir tapatybė naudojami kaip sinonimai. Lenkų sociologė Aleksandra Jasinska-Kania visų pirma pažymėjo, kad identifikacija yra „objektų tapatumo nustatymas tų ar kitų požymių pagrindu“ (Jasinska-Kania, 1991). Tapatintis galima su daugybe dalykų, pradedant nuo lyties, amžiaus, šeimos, tautybės, baigiant, pavyzdžiui, mėgstamu užsiėmimu. Mūsų tyrimo objektu tapo Tėvynės samprata, todėl anketoje moksleiviams buvo pateikti keturi variantai: gimtinė, Vilniaus kraštas, Lietuva ir kita šalis, prašant parašyti, kuri? Be to, dar reikėjo pažymėti, ką tyrimo dalyviai laiko Tėvyne pirmoje eilėje, ką – antroje eilėje. Toks klausimo pateikimas sudarė galimybes lyginti atsakymus su anksčiau atliktais tyrimais.

3. Vilniaus krašto moksleivių Tėvynės samprata

Tiriant moksleivių kultūrinius poreikius buvo svarbu išryškinti Tėvynės sampratą, kaip vertybinį pagrindą tokia tautiniu požiūriu margame Vilniaus krašte (1 pav.).

Po 2/3 apklaustųjų nurodė tiek Lietuvą, tiek gimtinę pirmoje vietoje, o dar po ketvirtadalį – antroje vietoje. Lietuvos kaip Tėvynė nepaminėjo maždaug kas dvyliktas, gimtinės – kas dešimtas tyrimo dalyvis. Tačiau kyla klausimas, kaip interpretuoti šiuos duomenis: tik ar net dvyliktas? Mūsų nuomone, galima teigti, kad net kas dvyliktas, nes net 12 proc. savo Tėvyne nurodė kitą šalį. Dažniausiai tai buvo Lenkija, kartais Rusija ar Baltarusija, nors patys apklaustieji yra gimę Lietuvoje. Be to, beveik kas trečias antroje vietoje laiko savo Tėvyne kitą šalį. Taigi būtinas kiek platesnis tokių duomenų komentaras.

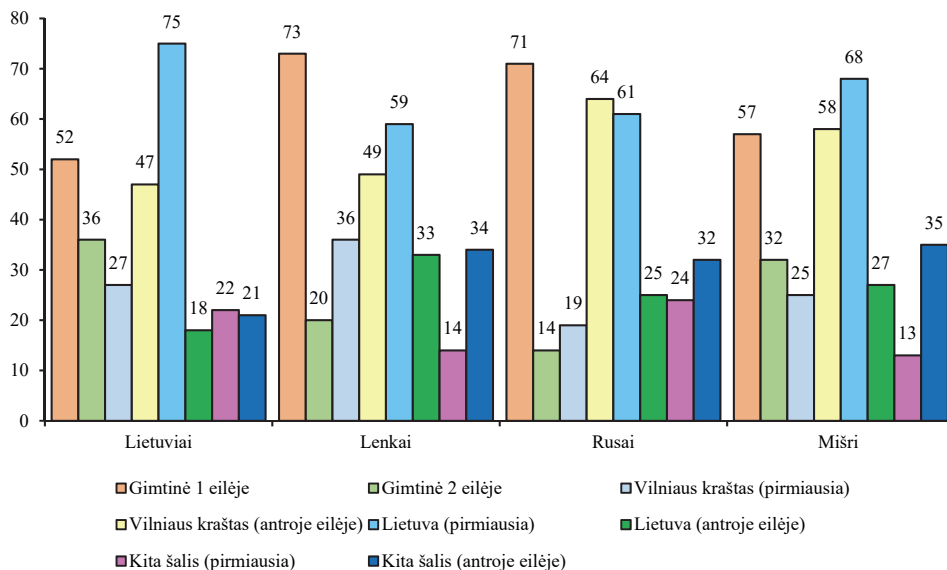
1 pav. Ką laiko savo Tėvyne? (proc., N=1141)

Iš pirmo žvilgsnio gimtinės svarba apskritai būdinga žmogui, kad ir kokia visuomenė tai bebūtų. Tačiau Lietuvai atkūrus valstybę šalies gyventojams atsivėrė globalaus pasaulio platybės. „Klajoklių genties“ formavimas yra ryškiausia XXI amžiaus tendencija. Šiuo požiūriu Lietuvos situacija net Europos Sąjungoje yra prasčiausia.

Apklaustųjų tautybė stipriai veikia moksleivių Tėvynės sampratą (2 pav.)

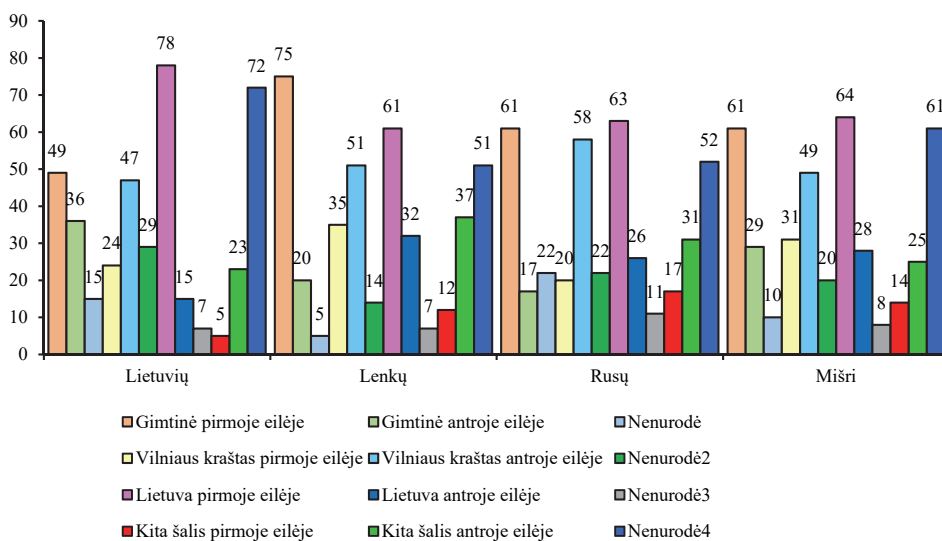
2 pav. Tėvynės sampratos pagal moksleivių tautybę (proc., N=1141)

Jei $\frac{3}{4}$ lietuvių Tėvynė pirmoje vietoje yra Lietuva ir dar penktadaliui – antroje, tai $\frac{3}{4}$ lenkų Tėvynė pirmoje vietoje yra gimtinė, o daugiau kaip trečdaliui – antroje vietoje. Rusams, panašiai kaip ir lenkams, Tėvynė visų pirma yra gimtinė. Moksleiviai, kurie įsivardino save kaip mišrios tautybės, kaip ir lietuviai dažniausiai Tėvynę tapatino su Lietuva.

Tokią padėtį dar labiau patvirtina Tėvynės samprata pagal šeimos tautinę sudėtį (3 pav.). Jei $\frac{3}{4}$ moksleivių iš lietuvių šeimų Lietuvą įvardino Tėvyne pirmoje eilėje, tai $\frac{3}{4}$ apklaustųjų iš homogeninės lenkų šeimos pirmenybę teikia gimtinei. Procentine išraiška Lietuvą Tėvyne pirmoje eilėje įvardina panašus skaičius lenkų, rusų ir moksleivių iš mišrių šeimų (61–64 proc.). Taigi mišriose šeimose moksleivis labiau veikiamas tėvo ar motinos nuostatų, nes moksleiviai, save įvardinę kaip mišrios tautybės, dažniau laiko Lietuvą Tėvyne.

3 pav. Tėvynės samprata pagal šeimos tautinę sudėtį (proc., N=1141)

Identifikaciją su Tėvyne nagrinėjome ir pagal kitus socialinius demografinius rodiklius.

Lytis ne taip stipriai diferencijavo moksleivių požiūrius, kaip tautybė. Tik kiek daugiau merginų nei vaikinių tiek Lietuvą, tiek gimtinę įvardino Tėvyne.

Amžius taip pat ne taip reikšmingai veikia Tėvynės sampratą. Tiesa, jauniausieji ir vyriausieji kiek labiau tapatina gimtinę su Tėvyne, o Lietuva pirmoje eilėje laiko Tėvyne vyresnieji: septyniolikmečiai, aštuoniolikmečiai ir devyniolikmečiai.

Tėvynės sampratą nagrinėjome ir teritoriniu aspektu: pagal rajonus. Šiuo aspektu skirtumai yra ryškesni. Labiausiai – net $\frac{3}{4}$ apklaustųjų moksleivių – Tėvynę su gimtine pirmoje eilėje tapatina šalčininkiečiai. 4 iš 10 apklaustųjų moksleivių Vilniaus rajone pirmoje eilėje tapatinasi su Vilniaus kraštu. O beveik 6 iš 10 apklaustųjų šalčininkiečių su Vilniaus kraštu tapatinasi antroje eilėje. 7 iš 10 moksleivių Švenčionių rajone pirmenybę atiduoda Lietuvai. Taip manančių apklaustųjų moksleivių Šalčininkų rajone procentine išraiška yra

kiek mažiau, bet antroje eilėje Lietuvą įvardino Tėvyne daugiausiai – trečdalis, taigi Lietuvos apskritai nepamirėjo mažiausias šalčininkiečių skaičius (tik 5 proc., o Vilniaus ir Švenčionių rajonuose – kas vienuoliktas). Tačiau net 85 proc. šalčininkiečių tapatinasi su kita šalimi (dažniausiai Lenkija, pirmoje eilėje – net 7 iš 10 apklaustųjų).

Tėvynės sampratą detalizavome ir pagal mokyklas. Čia skirtumai yra ryškūs.

Gimtinę su Tėvyne tapatino lenkų kalba mokančiųjų mokyklų moksleiviai: Šalčininkų J. Sniadeckio (80 proc.), Maišiagalos J. Obremskio, Jašiūnų M. Balinskio, Eišiškių (po 77 proc.); lenkų–rusų Nemenčinės K. Parčevskio (71 proc.), Pabradės „Žeimenos“ (79 proc.) ir rusų kalba mokančioje Šalčininkų „Santarvės“ (81 proc.) gimnazijoje. Antroje eilėje gimtinę akcentavo lietuvių kalba mokančiose mokyklose: Jašiūnų „Aušros“ (40 proc.); Nemenčinės LDK kunigaikščio Gedimino ir Rudaminos „Ryto“ (po 38 proc.) gimnazijose. Trečdalis taip manančių buvo ir Švenčionių Z. Žemaičio mokykloje. Tai kiek didesnis skaičius negu kitose Švenčionių rajono mokykloje.

Pirmenybę *Vilniaus kraštui* ypač teikė lenkų–rusų kalba mokančiųjų F. Ruščico (45 proc.) Nemenčinės K. Parčevskio (41 proc.) bei Vilniaus rajono lenkų–lietuvių Nemėžio Šv. Rapolo (43 proc.) gimnazijų moksleiviai. Antroje eilėje Tėvynę tapatino su Vilniaus kraštu lenkų–rusų kalbų Pabradės „Žeimenos“ (68 proc.), lenkų Šalčininkų J. Sniadeckio (64 proc.), lietuvių S. Rapolionio (61 proc.) ir lenkų J. Balinskio (59 proc.) gimnazijų moksleiviai.

Lietuvą pirmoje eilėje Tėvyne įvardino lietuvių kalba mokančiųjų mokyklų moksleiviai: Pabradės „Ryto“ (83 proc.); Eišiškių S. Rapolionio (78 proc.); Maišiagalos LDK kunigaikščio Algirdo ir Nemenčinės LDK kunigaikščio Gedimino (po 76 proc.); lietuvių–rusų kalba mokančioje Juodšilių „Šilo“ (70 proc.); ir lenkų Jašiūnų M. Balinskio (74 proc.). Lietuvą antroje eilėje Tėvyne įvardino lenkų–rusų mokomosios kalbos Rudaminos F. Ruščico gimnazijos moksleiviai (45 proc.), taip pat lenkų Eišiškių (44 proc.), Šalčininkų J. Sniadeckio (39 proc.), Pabradės „Žeimenos“ (37 proc.), ir rusų Šalčininkų „Santarvės“ (35 proc.) mokyklų apklaustieji gimnazistai.

Kitai šaliai (dažniausiai Lenkijai) pirmenybę teikė Šalčininkų J. Sniadeckio (27 proc.) ir Rudaminos F. Ruščico (21 proc.) gimnazijų moksleiviai. Antroje eilėje kitą šalį (taip pat dažniausiai Lenkiją) nurodė lenkų kalbos Šalčininkų J. Sniadeckio (39 proc.); Jašiūnų M. Balinskio (po 38 proc.) ir lenkų–rusų kalbos Nemenčinės K. Parčevskio, lietuvių kalbos Jašiūnų „Aušros“ (36 proc.); lenkų–rusų Rudaminos F. Ruščico (36 proc.); ir lenkų–lietuvių Nemėžio Šv. Rapolo vardo (35 proc.) gimnazijų moksleiviai.

Tėvynės sampratą analizavome ir pagal klasę, kurioje mokosi moksleiviai. Gimtinę su Tėvyne labiausiai tapatino vyriausieji – ketvirtos klasės gimnazistai: $\frac{3}{4}$ pirmoje eilėje, o kas penktas – antroje eilėje, ir akcentavo viduriniai: antrokai ir trečiokai (po trečdalį). Po 7 iš 10 vyresniųjų – ketvirtos ir trečios klasių gimnazistų – pirmoje eilėje Tėvynę tapatino su Lietuva, o kartu su taip nurodžiusiais antroje eilėje – beveik visi. Kitos šalies (dažniausiai Lenkijos) pirmumą labiau akcentavo jauniausieji – pirmos ir antros klasių gimnazistai.

Greta kiekybinio moksleivių kultūrinių poreikių tyrimo atlikome ir *kokybinį mokytojų ir tėvų tyrimą*. Ir vienas, ir kitas tyrimas rodo gimtinės svarbą Tėvynės sampratai. Kokybiniame

tyrime buvo galimybė paryškinti gimtinės ir Lietuvos santykį. Didelė dalis informantų lenkų mokytojų yra kilę iš Vilniaus krašto ir dirba savo mokyklose. Todėl paklausus, kas jiems yra Tėvynė, nurodė, kad tai gimtinė. Taigi išryškėja tam tikra lenkų pozicija Lietuvos atžvilgiu. Ji labiausiai atsiskleidė vienos informantės lenkės mokytojos nuostata, kad didžiojo lenkų poeto Adomo Mickevičiaus eilės „Lietuva – mano Tėvynė“ yra pasenusios. Informantų atsakymuose ši pozicija neretai skambėdavo kitaip: „Maišiagola, Soliečnikai – gimtinė, o Tėvynė?“ – taip ir neįvardinama. Kiekvienoje lenkų kalba mokančioje mokykloje ant sienos kaba stendas su Lietuvos himnu „Lietuva, Tėvynė mūsų“, bet lenkų mokyklose giedamas Lenkijos himnas „Jeszcze Polska nie zginęła“, o lietuviškojo pradedamas mokyti tik septintoje klasėje. Žinoma, informantai lenkai jokiū būdu nereiškė priešiško Lietuvos, bet tam tikra potekstė liko: jiems svarbi ir Lenkija. Tai natūralu, nes ir emigravusiems lietuviams Lietuva neretai net svarbesnė negu gyvenantiems Lietuvoje. Tačiau esminė problema yra kita: ar lenkas yra Lietuvos lenkas – Lietuvos pilietis, ar lenkas, gyvenantis Lietuvoje. Kaip rodo kokybinio tyrimo duomenys, Lietuvos valdžios institucijų neveiknumas neskatina lenko – Lietuvos piliečio – nuostatos ugdymo, tuo pačiu menkina jo socialinę įtrauktį Lietuvoje. Tam tikru laipsniu tai panašu į dviejų lygiagrečių bendruomenių – latvių ir rusų – egzistavimą Latvijoje. Tam tikra prasme padėtis Vilniaus krašte panaši į Latgaliją, kur gyventojų daugumą ir atstovavimo savivaldoje dominavimą sudaro rusai.

4. Lenkijos pagalba lenkakalbėms mokykloms: ekskursijos į Lenkiją

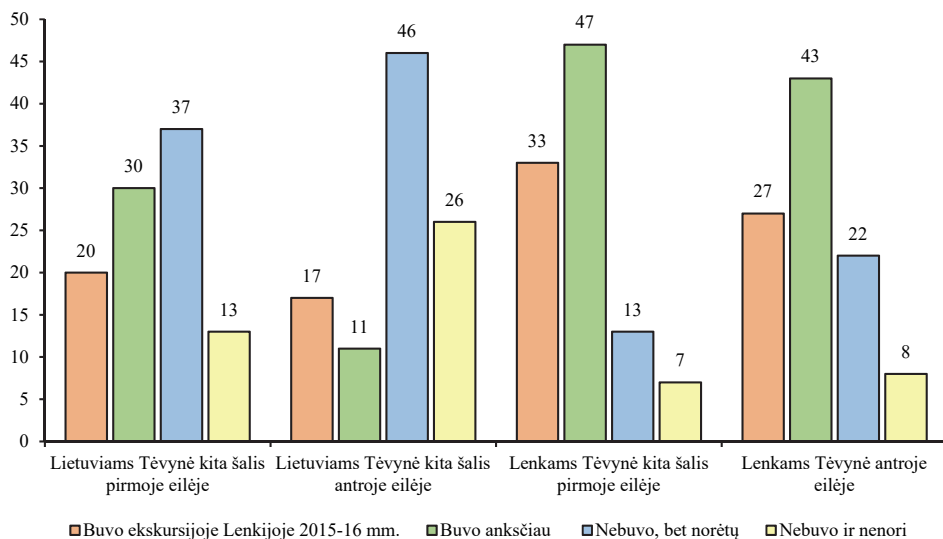
Kai kurie informantai su tam tikru pavydu teigia, kad lenkų mokykloms stipriai padeda Lenkija. Lenkų mokyklų abiturientams sudaryta galimybė nemokamai studijuoti Lenkijos aukštosiose mokyklose. Tiesa, kai kurie iš jų grįžta, nes jų kalba kiek skiriasi nuo lenkų kalbos pačioje Lenkijoje, ir nepriprantama prie kitų gyvenimo sąlygų. Vilniaus krašto mokyklos, ypač tos, kuriose mokoma lenkų kalba, turi pastovius partnerius Lenkijoje, moksleiviai nemokamai vežami poilsiauti ar į ekskursijas Lenkijoje, teikiama ir materialinė pagalba. Taigi, ką rodo moksleivių apklausa?

Pusė apklaustųjų Vilniaus krašto moksleivių buvo ekskursijoje į Lenkiją (pusė buvusiųjų buvo neseniai – 2015–2016 metais, priminsime, kad tyrimas vyko 2016 metais). Dar 36 proc. – to norėtų.

Ekskursijomis į Lenkiją labiau džiaugėsi moksleiviai iš lenkakalbių mokyklų: daugiau kaip $\frac{3}{4}$ iš Jašiūnų J. Balinskio ir Eišiškių, lenkų-rusų Nemenčinės K. Parčevskio, 7 iš 10 ir daugiau iš lenkakalbių Šalčininkų J. Sniadeckio, Maišiagalos kun. J. Obremskio ir lenkų-rusų kalba mokančios Rudaminos F. Ruščico gimnazijos. Beveik 7 iš 10 rusakalbės Šalčininkų „Santarvės“ mokyklos moksleivių norėtų ten apsilankyti, nes tik 13 proc. tos mokyklos apklaustųjų yra lankęsi Lenkijoje. Daugiau kaip pusė lietuvakalbių Pabradės „Ryto“, Maišiagalos LDK kunigaikščio Algirdo, Juodšilių „Šilo“, Švenčionių Z. Žemaičio gimnazijose apklaustųjų moksleivių norėtų vykti į ekskursiją Lenkijoje. Tačiau LDK kunigaikščio Algirdo mokykloje atsirado ir tokių (kas penktas), kurie nebuvo ir nenori vykti į Lenkiją, panašiai kaip ir Švenčionėlių karaliaus Mindaugo ir Pabradės „Ryto“ gimnazijose.

Dar ryškescni skirtumai stebimi palyginus lankymosi ekskursijomis į Lenkiją ir kitos šalies įvardinimu Tėvyne pagal tautybę sąryšius (4 pav.).

4 pav. Kitos šalies įvardinimo Tėvyne ir lankymosi Lenkijoje palyginimas pagal tautybę (proc.)

Aštuoni iš dešimties apklaustųjų lenkų moksleivių, kurie pabuvojo ekskursijoje Lenkijoje, Tėvyne pirmoje eilėje nurodė ne Lietuvą, o kitą šalį (absoliuti dauguma nurodė Lenkiją). Taip save tapatinusių lietuvių, kurie ekskursavo Lenkijoje, buvo pusė, o antroje eilėje – dar 28 proc.. Žinoma, ekskursijos į Lenkiją negalima traktuoti lemiamu veiksnium tokiam susitapatinimui su Lenkija, tačiau šie duomenys gana akivaizdžiai parodo Lenkijos įtakos veiksmingumą.

Išvados

Pirmiausiai priminsime procentinius pasiskirstymus.

66 proc. apklaustųjų Vilniaus krašto moksleivių Tėvyne pirmoje vietoje nurodė Lietuvą, antroje vietoje – dar 26 proc., o iš viso nenurodė – 8 proc.. 8 proc. apklaustųjų pirmoje vietoje Tėvyne įvardino kitą šalį. Dažniausiai tai buvo Lenkija, kartais – Rusija ar Baltarusija. Be to, beveik kas trečias respondentas antroje vietoje laiko savo Tėvyne kitą šalį.

Gana ryškiai skiriasi lietuvių ir lenkų požiūris. Jei 75 proc. apklaustųjų lietuvių Tėvyne pirmoje vietoje yra Lietuva ir dar 18 proc. – antroje, tai taip nurodžiusių lenkų yra 59 proc. ir 33 proc., atitinkamai. $\frac{3}{4}$ lenkų pirmoje vietoje Tėvyne yra gimtinė, o dar daugiau kaip trečdaliui – gimtinė antroje vietoje. 7 proc. lietuvių ir 8 proc. lenkų Lietuvos nenurodė Tėvyne nei pirmoje, nei antroje vietoje.

Apibendrinant galima teigti, kad Vilniaus krašto moksleivių socialinė įtrauktis Lietuvoje kelia problemų: jiems rūpi gimtinė, bet ne vienas jų Tėvynę sieja ne su Lietuva, o su Lenkija.

Beveik 2/3 apklaustųjų lenkų moksleivių, kurie pabuvojo ekskursijoje Lenkijoje, Tėvyne nurodė kitą šalį (absoliuti dauguma nurodė Lenkiją). Taip save tapatinusių lietuvių buvo trečdalis, ir toli gražu ne visi nurodė Lenkiją, bet Angliją, Airiją ar dar kitą šalį. Nebejotina, kad dalis taip besitapatinančių lietuvių yra iš mišrių šeimų. Šie duomenys gana akivaizdžiai paryškina lietuvių ir lenkų identifikacijos skirtumus.

Taigi reprezentatyvus Pietryčių Lietuvos moksleivių tyrimas leidžia daryti išvadą, kad Vilniaus, Švenčionių ir Šalčininkų rajonuose akivaizdžiai kyla klausimas: ar lenkas yra Lietuvos lenkas – Lietuvos pilietis, ar lenkas, gyvenantis Lietuvoje ir besitapatinantis su Lenkija? Kaip rodo kokybinio tyrimo duomenys, Lietuvos valdžios institucijų socialinės politikos neveiknumas Vilniaus krašte neskatina lenko – Lietuvos piliečio – nuostatos ugdymo. Lietuvos įvardinimas Tėvyne neretai yra traktuojamas kaip pasenęs, nebetinkantis dabartinei Europai. Neretai Vilniaus krašte gyvenantis moksleivis lenkas savo Tėvyne įvardina Lenkiją. Lenkijos parama lenkų kalba mokančioms mokykloms yra veiksmingesnė už pačios Lietuvos poveikį Vilniaus kraštui. Akivaizdu, kad tebesivadovaujama dvejomis skirtingomis sampratomis: Lenkija remiasi vienos šalies – dviejų respublikų koncepcija, kur Lietuva yra jaunesniojo brolio vaidmenyje, o Lietuva – vis dar įstrigusi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės prisiminimuose.

Šių skirtingų sampratų gajumas vargu ar greitai gali pasikeisti. Lietuviams būtina suvokti, kad Vilniaus krašte gyvenantiems lenkams Tėvyne visų pirma yra savo gimtasis kaimas ar miestelis. Tai ne tik lietuvių, bet ir jų žemė. Tačiau jie gyvena Lietuvoje, todėl turi būti formuojamas suvokimas, kad Tėvyne yra ne tik gimtinė, bet ir Lietuva. Kaip rodo kokybinis tyrimas, deja, šis formavimas tik imituojamas, nes daugybė nutarimų dėl Pietryčių Lietuvos raidos tik priimami, bet neįgyvendinami. Taigi socialinė įtrauktis Vilniaus krašte turi ryškių ypatumų, į kuriuos būtina atsižvelgti formuojant socialinės politikos kryptis.

Literatūra

<https://www.lrytas.lt/pasaulis/įvykiai/2018/09/26/news/popiezius-pranciskus/>.

Bauman Z. Globalizacija: pasekmės žmogui. – Vilnius: Strofa, 2001.

Bauman Z. Identity. Conversations with Benedetto Vecchi. Cambridge: Polity, 2004.

Čiubrinskas V., Daušas D., Kuznecovienė J., Labanauskas L., Taljūnaitė M. Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija. – Vilnius: Versus aureus, 2014.

Čiubrinskas V., Kuznecovienė J. (sud.). Lietuviškojo identiteto trajektorijos. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.

Donskis L. Globalizacija ir tapatybė: asmeninės pastabos apie lietuviškuosius tapatybės diskursus. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. T. 18, Nr. 2. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.

Frėjūtė-Rakauskienė M., Marcinkevičius A., Šliavaitė K., Šutinienė I. Etniškumas ir identitetai. Pietryčių Lietuvoje: raiška, veiksniai ir kontekstai. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2016.

Grigas R. (red.). Tautinis mentalitetas. – Vilnius: Mintis, 1989.

- Grigas R. (red.). Paribio Lietuva: Sociologinė Paribio gyventojų integravimosi į Lietuvos valstybę apybraiža. – Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1996.
- Grigas R. Lietuvių tapatybė ir Europa. Istoriosofinis aspektas. – Vilnius: Versmė, 2016.
- Kasatkina N., Leončikas T. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. – Vilnius: Eugrimas, 2003.
- Krukauskienė E. State and National Identity. Changes of Identity in Modern Lithuania. – Goteborg: Institute of Philosophy and Sociology, Republic of Lithuania and Centre for Russian and East European Studies, University of Goteborg, 1996.
- Matulionis A. Nationality and problems of creation of the state in Lithuania. *Sisyphus. Social studies.* – Warsaw: IFiS, 1992.
- Matulionis A. National minorities and national problems in Lithuania. National identity in the Baltic republics and Jugoslavia. *Russland-Ogosteueuropastudier*, Nr. 10. – Oslo: Universitetet I Oslo, 1993.
- Matulionis A. (red.). Vilniečio portretas: sociologiniai matmenys. – Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1995.
- Matulionis A. Veiksniai, formuojantys Rytų Lietuvos gyventojų kultūrinius poreikius. Rytų Lietuva: visuomenės ir socialinių grupių raiška ir sąveika. – Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2002.
- Matulionis A. V. Tapatumo įvardinimas: sociologinių tyrimų duomenys. Tautinės tapatybės dramaturgija. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
- Matulionis A. V. Self-Identification: Sociological Research Data. Lithuanian Identity and Values. Ed. Savicka A. *Lithuanian Philosophical Studies V. Cultural Heritage and Contemporary Change. Series IVA, Eastern and Central Europe*, Volume 31. – Washington, 2007.
- Матулионис А. В., Фреюте-Ракаускене М., Шлявайте К. Между локальной и Европейской идентичностью: анализ этнических групп (русские, поляки, белорусы) в Литве. *Socialo zinatnu vestnesis*, Nr.1. – Daugavpils: Daugavpils Universitate, 2013.
- Matulionis A. V., Kasparavičienė V., Krukauskienė E., Kublickienė L., Maniukaitė G., Sviklas E. K., Trinkūnienė I., Žilinskaitė-Vytienė V. Kultūrinio tapatumo sampratos bruožai. Kultūrinio tapatumo raiškos profiliai. – Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2013.
- Matulionis A. V., Sviklas E. K. Vilniaus tautinių mažumų požiūris į Lietuvą. Kultūrinio tapatumo raiškos profiliai. – Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2013.
- Matulionis A. V. Vilniečiai: kartų kartos ar atvykėliai? Vilniečių kultūrinis tapatumas: 1993–2013 metai. – Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2014.
- Matulionis A. V. Lietuvos lenkų socialinio portreto bruožai. *Lietuvos socialinė raida*, Nr. 3. Lietuvos gyventojai XXI a. pradžioje: sociodemografiniai aspektai. – Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2014.
- Ozolas R. Įžvalgos: filosofo užrašai. *Varpai*, Nr. 10. – Šiauliai, 1996.
- Rubavičius V. Nacionalinis tapatumas: išlaikymas, savikūra ir tapatumo politika. Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis. Sud. Andrijauskas A., Rubavičius V. – Vilnius: Kronta, 2008.
- Šliogeris A. Konservatoriaus išpažintys: 1988–1994 metų tekstai. – Vilnius: Pradai, 1995.
- Švarplys A., Matulionis A. V. Europinės tapatybės konstravimas Europos Sąjungos kultūros politikoje. II: Bendro kultūrinio palikimo ribos. *Filosofija. Sociologija*, T. 23, Nr. 2. – Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2012.
- Taljūnaitė M. (red.) Changes of Identity in Modern Lithuania. – Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas, 1996.

Tautiškumo studijos. – Vilnius: LSTC, 2003–2015.

Trinkūnienė I. (2002). „Lietuvybė: tautinis tapatumas ir jo išlaikymo galimybės. *Filosofija. Sociologija*, T. 13, Nr. 1. – Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2002.

Valantiejus A. Modernusis lietuvių nacionalizmas. *Metmenys*, T. 66. – Šiauliai, 1994.

Valantiejus A. Lietuvis, ieškantis tapatumo reikšmių. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. T. 2., Nr. 2. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 1998.

Матулионис А. В., Фреюте-Ракаускаене М.. Идентичность русской этнической группы и ее выражение в Литве и Латвии. Сравнительный аспект. *Мир России*, №1, т. 2, Москва: 2014.

Ясинска-Каня А. (ред.) Словарь социологических терминов. Варшава: Польская Академия Наук, 1991.

DEMOGRAPHIC AND SOCIAL FACTORS SHAPING THE ATTITUDE OF THE PUPILS OF VILNIUS REGION TOWARDS THE FATHERLAND

Arvydas Virgilijus MATULIONIS
Institute of Sociology of LSRC
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius
E-mail: arvydas.matulionis@gmail.com

Summary. The article was inspired by the visit of Pope Francis on September 22-25 in 2018 to Lithuania, Latvia and Estonia. During the visit, the Pope Francis spoke about the idea of preserving national identity: "It is obvious that from the political point of view you are part of the West... but the part of that tragic history came from the West – from Germans, Poles... To have this in mind means to know that the firmness is necessary, the firmness not only to belonging to the West, but also the firmness of having the identity of ourselves" (<https://www.lrytas.lt/pasaulis/įvykiai/2018/09/26/news/popiezius-pranciskus/>).

Mentioning the Poles, the Pope apparently had in the mind the occupation of Vilnius. The research of the pupils of South-Eastern Lithuania, conducted in 2016 by the Lithuanian Institute of Culture Policy, which was headed by the author of this article, allows us to look at the current situation. Since this publication is dedicated for the issue of the social integration in Lithuania, the study on influence of the Poland on the identity of Polish pupils may be relevant. The subject of the whole study was broader - the cultural needs of pupils, but the influence of Poland was revealed indirectly: by identifying the difference in participation in excursions of Lithuanians, Poles and Russians to Poland. In April – May 2016, 1141 pupils were questioned in 19 schools in Vilnius, Švenčionys and Šalčininkai districts.

66% of the respondents in Vilnius district in the first place identified Lithuania as their fatherland, 26% identified Lithuania as their fatherland in the second place, while did not identified Lithuania as their fatherland 8% of pupils. The question is: "If the every twelve person who does not indicate Lithuania as their fatherland is big or small number?" In our opinion, it big number, since the same 8 per cent of respondents in the first place as their fatherland named the other country. Most often it was mentioned Poland, sometimes Russia or Belorussia. In addition, almost every third respondent in the second place considers his or her fatherland another (not Lithuania) country.

The views of Lithuanians and Poles are rather different. If for 75% of the Lithuanians respondents, Lithuania are in the first place as their fatherland, and for 18% in the second. Meanwhile, 59% of Lithuanian Poles said that their fatherland is Lithuania in the first place, and for 33%, Lithuania as their fatherland is in the second place (in the first place as their fatherland indicated Poland). 7% of Lithuanians and 8% of Poles did not indicate Lithuania as their fatherland either in the first or second place.

Poles in the schools with education in Polish language have a much better chances to visit Poland, and the number of visits in Poland is directly correlated with the naming of Poland as their fatherland. Almost 2/3 of the Polish pupils respondents who went on a trip to Poland, indicated another country as their fatherland (an absolute majority

indicated Poland). Only one-third Lithuanians who went on a trip to Poland, indicated another country as their fatherland. Of course, an excursions to Poland be considered a decisive factor in such an identification with Poland, but this data quite clearly highlight the differences in the identification of the Lithuanians and the Poles.

Thus, a data of representative study of pupils from Southeastern Lithuania (Vilnius, Švenčionys and Šalčininkai districts) raise the question: is the Pole is a Lithuanian Pole (a citizen of Lithuania), or a Pole, who live in Lithuania and identifying with Poland? According to the data of a qualitative survey, the inactivity of Lithuanian state institutions does not encourage the development of the attitude of Lithuanian Pole as a citizen of Lithuania. Attitude to identifying Lithuania as a fatherland is often treated as old approach, does not relevant to the present-day Europe. Often, a pupils living in Vilnius region naming Poland as his fatherland. Poland's support for schools with Polish language education is more effective than the influence of Lithuania itself in Vilnius region. Obviously, there are still dominated two different concepts: Poland is based on the concept of one country – the two Republics, where Lithuania was in the role of a younger brother, and Lithuania is “get stuck” in the memories of the Grand Duchy of Lithuania.

The intensity of these two different concepts can hardly be changed in the nearest future. It is necessary to realize that for the Poles who lives in the Vilnius region their own village or town are primarily considered as their fatherland. This is not only Lithuanian, but also their land. However, they live in Lithuania, therefore, must be formed a perception that their fatherland is not only a native land, but also Lithuania. As the qualitative research shows, unfortunately, this formation is only imitated, as many measures on the development of South-Eastern Lithuania are only adopted, but not implemented in the practice.

Keywords: Fatherland, native land, Southeastern Lithuania, Vilnius region, national community, identity, social inclusion.

SOCIALINĖS ĮTRAUKTIES POLITIKOS LIETUVOJE ĮGYVENDINIMAS. Lietuvos socialinė raida Nr. 7. – Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2018. – 118 psl.

ISSN 2029-963X (spausdintinis)

ISSN 2424-497X (internete)

Lietuvos socialinė raida – tai Lietuvos socialinių tyrimų centro tęstinis recenzuojamas mokslo leidinys, skirtas aktualių socialinių problemų Lietuvoje vertinimui ir jų sprendimų paieškai. Leidinys tęsia Socialinių tyrimų instituto 2004 m. pradėtą leidinių, kuriuose analizuojama Lietuvos socialinė raida įstojus į ES, ciklą. Čia publikuojami originaliais mokslinių tyrimų rezultatais pagrįsti empiriniai ir teoriniai moksliniai straipsniai, nagrinėjantys įvairių reiškinių įtaką šalies socialinei ir ekonominei raidai. Leidinys leidžiamas kartą per metus. Septintame leidinio *Lietuvos socialinė raida* numeryje pristatomi moksliniai straipsniai, kuriuose analizuojamos socialinės įtraukties politikos priemonės ar prielaidos (formalios ir neformalios globos integravimas, asmenų su negalia lygių galimybių užtikrinimas, skurdo problemų kaime priežastys), gilinamasi į socialinės atskirties kontekstą, kuris formuoja aplinką socialinės politikos funkcionavimui (visuomenės pasitikėjimo problemas, europeanizacijos kontekstą, tautinių mažumų atstovų tapatybės problemas).